

Л. Н. ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ
ЕВРАЗИЙСКИЙ НАЦИОНАЛЬНЫЙ УНИВЕРСИТЕТ ИМ. Л. Н.
ГУМИЛЕВА
L.N. GUMILYOV EURASIAN NATIONAL UNIVERSITY

**«АДАМИ КАПИТАЛ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ДАМУДЫҢ
НЕГІЗГІ ФАКТОРЫ РЕТІНДЕ»**

*Халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференциясының
ЕҢБЕКТЕР ЖИНАҒЫ*

СБОРНИК ТРУДОВ

Международной научно-практической конференции

**«ЧЕЛОВЕЧЕСКИЙ КАПИТАЛ КАК ОСНОВНОЙ ФАКТОР
ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ»**

WORKS

of the International scientific and practical conference

**«HUMAN CAPITAL AS THE MAIN FACTOR OF ECONOMIC
DEVELOPMENT»**

Астана

20 қазан 2022

УДК 331.5 (075.8)

ББК 65.240я73

А 24

Рецензенты: профессор «Esil University», д.э.н. Галиева А.Х.
профессор Евразийского национального университета им.Л.Н.Гумилева, д.э.н.
Шалболова У.Ж.

Редакционная коллегия

Макыш С.Б. – д.э.н., профессор, декан экономического факультета, Евразийский национальный университет им.Л.Н.Гумилева, г.Астана

Байжолова Р.А. – д.э.н., профессор, Евразийский национальный университет им.Л.Н.Гумилева, г.Астана

Ауелбекова А.К. – к.э.н., доцент Евразийский национальный университет им.Л.Н.Гумилева, г.Астана

Исаева Б.К. – PhD., доцент, Евразийский национальный университет им.Л.Н.Гумилева, г.Астана

ISBN 978-601-337-744-5

«Адами капитал экономикалық дамудың негізгі факторы ретінде» халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференциясының еңбектер жинағы. –Астана: Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, 2022. -330б.

Сборник трудов международной научно-практической конференции «Человеческий капитал как основной фактор экономического развития». – Астана: Евразийский национальный университет им.Л.Н.Гумилева, 2022. -330с.

Works of the International scientific and practical conference «Human capital as the main factor of economic development». - Astana: L.N. Gumilyov Eurasian National University, 2022. -330p.

УДК 331.5 (075.8)

ББК 65.240я73

ISBN 978 – 601 – 337 – 744 – 5

© Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, 2022

© Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева, 2022

© L.N. Gumilyov Eurasian National University, 2022

АДАМИ КАПИТАЛДЫҢ КОМПОНЕНТТЕРІ ЖӘНЕ ОНЫ ИНВЕСТИЦИЯЛАУ

Бисембиева Жанаргуль Курганышовна

bisembieva.zh@mail.ru

Экономика мамандығының докторанты, Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ,
Астана қ., Қазақстан

Ғылыми жетекші – э.ғ.д., профессор Майдырова А.Б.

Қазіргі экономикада адами капитал теориясының танымалдығы артып келеді. Бастапқыда адами капитал теоретиктерінің көпшілігі бұл ұғымның ең тар түсіндірмесін ұстанды: олар оған тек ресми білім беру жүйесінде алынған және ақылы еңбек ету саласында табыс алу үшін тікелей пайдаланылған білімдерді, дағдыларды және дағдыларды атады. Г.Беккердің тұжырымы кеңінен танымал: адами капитал «адамға инвестициялар арқылы қалыптасады, оның ішінде білім беру, жұмыс орнында оқыту, денсаулық сақтау шығындары, көші-қон және бағалар мен кірістер туралы ақпаратты іздеу» [1].

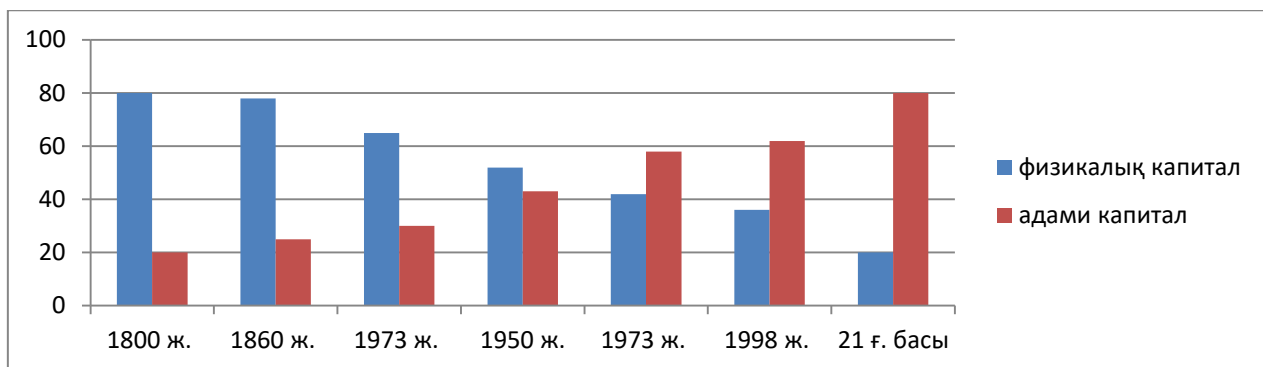
Адами капитал - бұл интеллект, денсаулық, білім, сапалы және өнімді еңбек және өмір сапасы. Адами капитал денсаулық, қауіпсіздік және қоршаған ортаның жай-күйін ескере отырып, халықтың ұдайы өндірісі процестерін, олардың өмір сүрудің қалыптасқан жағдайында қажеттіліктерді қанағаттандыру мүмкіндіктерін (қабілеттерін) көрсететін көрсеткіштер жүйесімен сипатталады.

Адами капитал – адамның білім алу және практикалық іс-әрекеті процесінде алынған интеллектуалдық және шығармашылық қабілеттердің, білімдердің, дағдылардың және практикалық дағдылардың жиынтығы. Заманауи, интеллектуалды экономикадағы адам капиталы біркелкі емес. Жеке тұлғаның интеллектуалдық ресурстарына қосымша адами капиталдың құрамдас бөліктері қандай?

Адами капиталдың әртүрлі түрлері және оларды қалыптастыру құралдары өзара әрекеттеседі. Ұзақ уақыт бойы әлеуметтік капиталдың негізін заттай немесе ақшалай байлық құрады. Осы фактормен қатар әлеуметтік капиталды қалыптастыруда тұлғаның әлеуметтенуін қамтамасыз ететін білім маңызды рөл атқарды және атқаруда.

Бүгінгі таңда адами капиталдың кеңірек түсіндірмелері көбірек танымал: ол өндірістік қызмет нәтижелеріне жанама әсер ете алатын жеке қасиеттердің, дүниетанымдардың, құндылық бағдарлардың кең ауқымын қамтиды. Кейбір авторлар адами капиталдың құрамына адамның жеке қасиеттерін ғана емес, сонымен қатар адамдар арасындағы қарым-қатынаста бейнеленген әлеуметтік капиталды да қосады [2].

Соңғы екі ғасырда дамыған елдердегі адам мен физикалық капитал арасындағы арақатынас адам капиталы үлесінің ұлғаюына қарай біртіндеп өзгеріп отырды (1-сурет).

Сурет - 1. 19-20 ғасырлардағы дамыған елдердегі жиынтық капитал құрылымындағы өзгерістер, %

Ескертпе: [3, 4963-4968 б.] әдебиет негізінде құрастырылды

Адами капиталды қалыптастыру әдістемесі өзара байланыста және өзара тәуелділікте мазмұнын, ішкі құрылымын нақты, нақты түсінуді талап етеді. Осы тәсілдің негізінде оның құрылымының ішкі логикасы келесі элементтермен анықталады:

- денсаулық және салауатты өмір салты капиталы;
- білім капиталы (жалпы және арнайы білім);
- өндірістік оқыту капиталы (біліктілік, дағдылар, жұмыс тәжірибесі);
- ғылыми капитал (өнертабыстар, инновациялар, зерттеулер);
- мәдениет капиталы (білім алу, өзін-өзі тәрбиелеу, өзін-өзі дамыту);
- экономикалық маңызды ақпаратқа ие болу (бағалар мен кірістер туралы ақпарат);
- көші-қон капиталы (жұмысшылардың ұтқырлығы);
- экономикалық қызметтің мотивациясы.

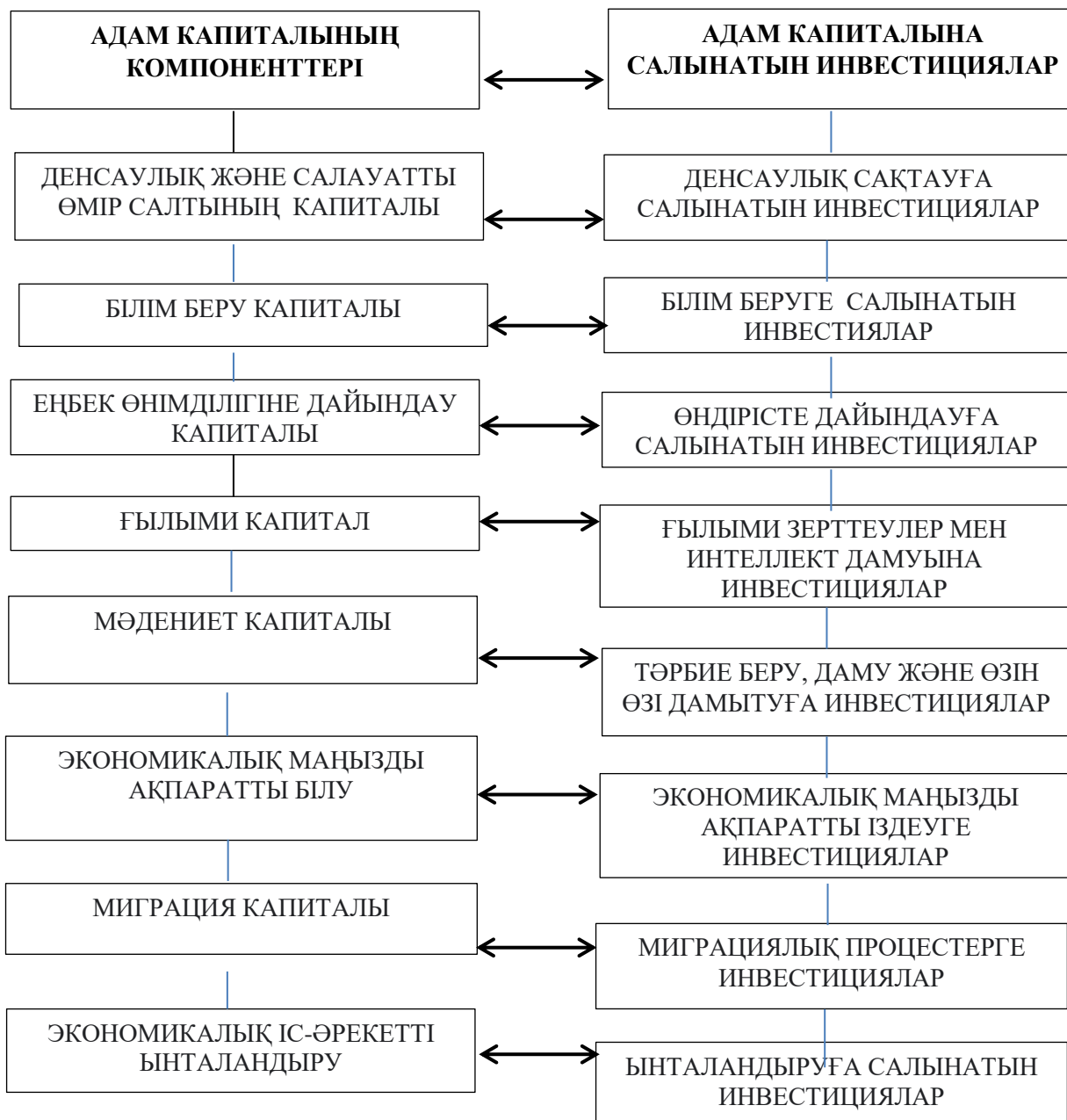
Адами капиталды қалыптастыру және жинақтау үшін оның дамуына кез келген ресурстарды (материалдық, табиғи, рухани) инвестициялау, сондай-ақ оны қалыптастыру және жинақтау үшін кез келген әрекеттерді жүзеге асыру, кез келген функцияларды орындау қажет. Бұл адами капиталға инвестицияның екі жақты анықтамасын түсіндіреді [3].

Басқаша айтқанда, инвестициялар адам капиталын өндіруге жұмсалатын шығындар, ал адам капиталының өзі оның барлық құрамдас бөліктерінде оның қалыптасуы мен жинақталуы процесінің нәтижесі болып табылады.

Инвестициялардың бірнеше классификациясы бар. К.Макконнелл, С.Брю адами капиталға инвестицияның үш түрін ажыратады: «жалпы және арнайы, ресми және бейресми, жұмыс орнындағы оқытуды қоса алғанда, білім беруге жұмсалатын шығындар; аурулардың алдын алуға, медициналық көмекке, диеталық тамақтануға және тұрғын үй жағдайын жақсартуға арналған шығыстардан тұратын денсаулық сақтау шығындары; еңбек өнімділігі салыстырмалы түрде төмен жерлерден салыстырмалы түрде жоғары өнімділік орындарына көшіретін ұтқырлық шығындар» [6].

19-20 ғасырларда адам өнеркәсіп өндірісінің құрамдас бөлігі болды. Білімге, денсаулыққа және жеке дамуға салынған инвестициялар өнімсіз шығындар ретінде қарастырылды. XX ғасырдың соңы постиндустриалды

қоғамға көшумен ерекшеленді, онда шығармашылық, интеллектуалдық белсенділік серпіліс қабілеті ерекше маңызды болды. Адами капитал жетекші экономикалардың ілгерілеуінің негізі жағдайы болып есептеледі.

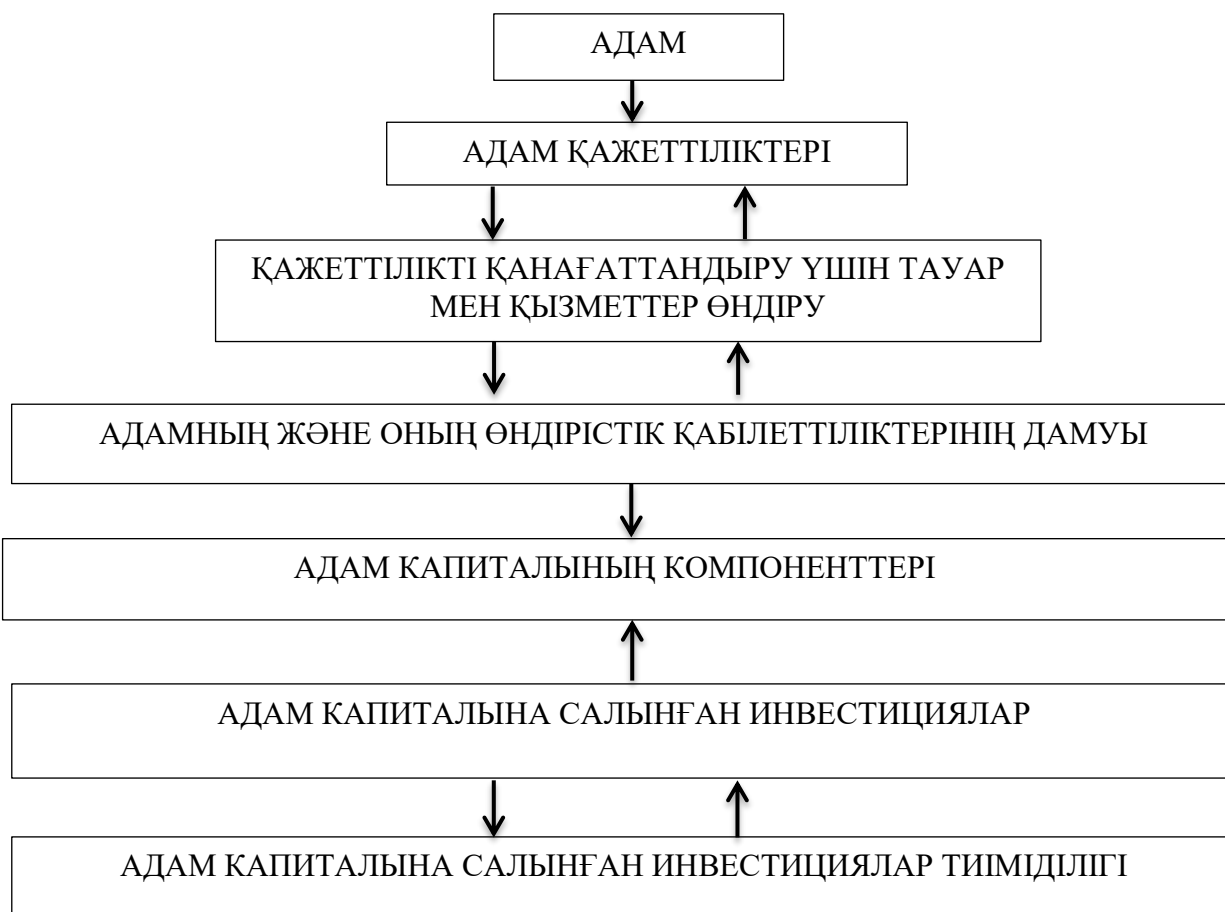

Сурет 2. Адами капиталдың құрамдас бөліктеріне қатысты инвестициялардың жіктелуі

Ескертпе: [4, 36-376.] әдебиет негізінде құрастырылды

Адами капиталға инвестицияны анықтаудың жоғарыда аталған тәсілдерін талдай отырып, біз барлық ресурстар мен әрекеттерді тікелей немесе жанама түрде ақшалай немесе басқа нысанда көрсетуге болады, яғни барлық инвестициялар ресурстарға дейін қысқартылуы мүмкін. Сондықтан адами капиталға инвестицияға мынадай анықтама беруге болады. Адами капиталға инвестиция – бұл жұмыс күшін оқыту және қызмет ету процесінде жаңа білім,

ақпарат және тәжірибені қалыптастыратын және жинақтайтын ресурстар, яғни жұмыс істеу қабілеті.

Сурет - 3. Адами капиталдың ұдайы өндіріс процесіндегі инвестициялардың рөлі

Ескертпе: [4, 9-21 б.] әдебиет негізінде құрастырылды

Адами капиталға инвестициялардың жоғарыда келтірілген жіктеулерін талдай отырып, адами капиталдың әрбір құрамдас бөлігі белгілі бір шығындарды, инвестицияларды және іс-шараларды талап етеді деген қорытындыға келеміз. Сондықтан адами капиталдың әрбір құрамдас бөлігі инвестицияның өзіндік түрі болуы керек.

Адамның өмір сүру кезеңінде адами капиталдың біртіндеп нашарлауы байқалады. Денсаулыққа қатысты инвестициялар бұл процесті бәсеңдетуі мүмкін. Адами капиталға инвестицияның барлық түрлерінің ішінде ең маңыздысы денсаулық сақтау мен білім беру салаларына салынған инвестиция. Денсаулық сақтауға салынған инвестиция адамның еңбек ету мерзімін ұзартады, демек адами капиталдың қызмет ету мерзімін ұзартады. Адам денсаулығының жағдайы – оның бір бөлігі тұқым қуалайтын, ал екіншісі жеке адам мен қоғамның шығындары нәтижесінде алынатын табиғи капиталы.

Өндірісте адам капиталын пайдаланудың тиімділігі көп жағдайда әлеуметтік орта факторларына байланысты. Елдің байлығының деңгейі мен оның халқының қасиеттері арасындағы байланысты 20 ғасырдың басында Макс

Вебер өзінің әйгілі «Протестанттық этика және капитализм рухы» атты еңбегінде ашқан.

Білімді алу және оны пайдалану процесінің ерекшеліктері жеке тұлғаның ол қалыптастыратын ұйыммен, интеллектуалдық капиталымен қарым-қатынасын анықтайды. Бір жағынан, жұмысшыға ұйым қажет, әсіресе ұйымда және ұйым арқылы ғана қолдануға болатын білімнің үздіксіз мамандануын ескере отырып. Екінші жағынан, білімі мен біліктілігі оның бірегей капиталын құрайтын білікті жұмысшы қарапайым өнеркәсіп қызметкерінен айтарлықтай ерекшеленеді. Оның капиталы (білімі) және өндіріс құралдары (талдау, синтездеу, модельдеу және т.б. үшін интеллектуалды құралдар) оны ішкі кәсіпкерлік жағдайын қалыптастырады [5].

Бүгінгі таңда іргелі ғылыми әзірлемелерге жұмсалатын шығындарды адами капиталға инвестиция ретінде қосу маңызды. Шынында да, ғылымның даму процесінде интеллектуалдық инновациялар жасалып қана қоймайды, олардың негізінде жаңа өндіріс технологиялары мен тұтыну тәсілдері қалыптасады, сонымен қатар адамдардың өздері жаңа қабілеттер мен қажеттіліктерді тасымалдаушы ретінде әрекет ететін экономикалық субъектілер ретінде өзгереді.

Дамыған елдер көшіп жатқан ақпараттық қоғамда ғылымның, мәдениеттің, білімнің дамуына байланысты қоғамның ақпараттық байлығы жинақталған, содан кейін технология саласында жинақталған салалар шешуші рөл атқаратын болады және ғылым адами капиталдың өзіндік генераторына айналады [6].

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Смирнов В.Т., Сошников И.В., Романчин В.И., Скоблякова И.В. Человеческий капитал: содержание и виды, оценка и стимулирование: монография. – М.: Машиностроение-1, Орел: ОрелГТУ, 2019. –С.68-80.
2. Gulnara N. Nyussupova, Gaukhar B. Aidarkhanova, Aigul A. Tokbergenova, Economics: the Strategy and Practice. Vol. 16. No 4, 2021, -P.160-173.
3. Каппушева А.Р. Человеческий капитал как экономический ресурс // Экономические науки, фундаментальные исследования. № 2, 2015 г. -С.4963-4968.
4. Зоткина Н. С., Гусарова М. С., Копытова А. В. Человеческий капитал как ведущий фактор развития компании: монография. –Чебоксары: Изд.«Среда», 2021. -С.9-21.
5. Сейтхожина Д.А., Майдырова А.Б. Анализ методик человеческого капитала // Экономическая серия Вестника ЕНУ им. Л.Н.Гумилева. №2/2022, - С.84-96.
6. Былков В.Г. Компоненты человеческого капитала // Известия ИГЭА, №6(80), 2021. -С.110-116.